

PUPA

Latviešu valodas
aģentūra

LVA METODIKAS SKOLAS
IZDEVUMS LATVIEŠU VALODAS
SKOLOTĀJIEM DIASPORĀ

5/2019

RUNAS DARBĪBAS VEIDI LASĪŠANA UN RAKSTĪŠANA

Pēdējos LVA metodikas skolas izdevumos „PUPA” iztirzājām divus runas darbības veidus – runāšanas un klausīšanās prasmi.

Šajā izdevumā apskatīsim divu runas darbības veidu jeb valodas pamatprasmju – **lasītprasmes** un **rakstītprasmes** apguves sākuma posmu. Lasītprasme un rakstītprasme ir vienas no vis svarīgākajām prasmēm dzīvesdarbībai. Tieši šīs prasmes nodrošina iespēju atklāt un paplašināt savu pieredzi, tās vajadzīgas arī dažādu jomu mācību satura apgūšanai. Lai nopietni mācītos lasīt un rakstīt vārdus, vispirms ar visām maņām jāiepazīst burti. Tikpat svarīgi ir iepazīt un izprast burta un skaņas atbilstību.

Jāpiebilst, ka lasīšanas, rakstīšanas un runāšanas prasmju attīstīšanai ļoti noder jebkuras gan praktiskas, gan rotaļveida darbības, kuras attīsta pirkstu sīko muskulatūru. Tās ir ogu lasīšana, spēles ar lego klucīšiem, darbošanās ar plastilīnu, zīlēm, pupām, pērlītēm un daudzas citas nodarbes. Modernās tehnoloģijas nevar aizstāt šīs darbības ar līdzvērtīgu rezultātu.

Lasīšana – runas darbība, viena no valodas pamatprasmēm; process, kurā notiek iespējā vai rakstītā tekstā ietvertās informācijas uztvere, sapratne, izpratne un novērtēšana.

Lasītprasme – māka atveidot skaņas ar burtiem, savienot burtus vārdos, uztvert, izprast, analizēt un novērtēt rakstītu tekstu, apzināties lasīšanas mērķi un izvēlēties atbilstīgu lasīšanas veidu.

Rakstīšana – runas darbība, viena no valodas pamatprasmēm; process, kurā notiek domu izteikšana vai mutvārdu runas atveidošana rakstos, izmantojot īpašas zīmes un noteiktus raksta tehnikas paņēmienus.

Rakstītprasme – māka rakstos sniegt vai gūt informāciju atbilstīgi saziņas situācijai, lietojot noteikta veida burtus, tos savienot vārdos, veidot tekstu.

Lingvodidaktikas terminu skaidrojošā vārdnīca (<https://ej.uz/vardnicu>)

PIEEJAS LASĪTPRASMES MĀCĪŠANAI

Lasītprasmes mācīšanas pieredze ir dažāda. **Tradicionālajā pieejā** bērnam māca lasīt burtus pa vienam, pēc dažu burtu iepazīšanas piedāvājot jau lasīt zilbes un īsus vārdus. Pēc pirmajiem vārdiem sāk lasīt īsus teikumus.

Taču daļa bērnu ātrāk iemācās lasīt, ja tradicionālo pieeju apvieno ar citu, tā saukto veseluma pieeju. **Veseluma pieejas** būtība: nesāk ar vingrinājumiem kāda burtu iegaumēšanai, bet gan ar tekstu – pasaku, stāstiņu, dzejolīti vai bērna paša izteikumiem. Šo tekstu izmanto pārrunām, vārdu saklausīšanai, skaņu izdalīšanai un izrunāšanai, kā arī lasīšanai. Veseluma pieejā izejmateriāls ir teksts, no kura nonāk līdz teikumam, vārdam, zilbei, burtam un skaņai.

Vairākkārt nosaucot vienu un to pašu vārdu un skatoties uz to, bērns iegaumē šo vārdu kopumā kā veselumu („nofotografē”). Tā bērns var iegaumēt daudz vārdu, taču tas nedod iespēju izlasīt jebkuru vārdu. Tāpēc vienlaikus ar vārdu lasīšanu veselumā jāpievēršas arī atsevišķu burtu apguvei.

BURTU IEPAZĪŠANA

Mācīšana lasīt sākas ar burtu iepazīšanu. Burtu pasaule ir mums visapkārt – dažādi uzraksti uz priekšmetiem un produktiem, reklāmās, afišās, veikalos nosaukumos, grāmatās u.c. Burti attēloti arī uz dažādām bērnu rotaļlietām, piemēram, klucīšiem, paklājiņiem, piramīdām. Iespējams uzšūt arī mīkstās rotaļlietas – burtus. Līdz ar to bērns iepazīst burtu pasauli spēlējoties un vērojot, vēl pirms prot nosaukt burtiem atbilstošās skaņas.

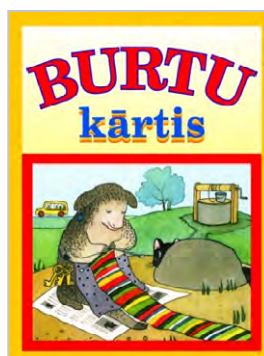

2–3 gadu vecumā bērnam jau var piedāvāt spēles, ar kuru palīdzību viņš var meklēt tādu pašu burtu. Tam piemērotas dažādas rotaļlietas, piemēram, burtu paklājiņš. Uzdevums ir vienkāršs – no puzzles gabaliņiem izveido paklājiņu, kam izņem dažus burtus. Bērnā dod pa vienam burtam, lai viņš meklētu burta „mājiņu” jeb tādu pašu burta siluetu. Ja pieaugušais nosauks burtam atbilstošo skaņu, tad bērns ar laiku atcerēsies un pats sāks saukt burtus.

Spēlējoties bērnam vairosies interese par burtiem, tiks attīstīta atmiņa, vērīgums, uzmanības noturīgums. Tiks vingrināti dažādu sajūtu veidi.

Svarīgi, mācoties burtus, saukt burtiem atbilstošās skaņas, nevis burtu nosaukumus (piemēram, M – m, nevis em; C – c, nevis cē), citādi bērnam var rasties grūtības, mācoties lasīt vārdus.

Šajā vecumā un mazliet lielākiem bērniem var piedāvāt arī uzdevumus, kur jāatrod vienāds burtus no dažādiem komplektiem vai kādam uzrakstam atbilstošos burtus. Piemēram, uzraksta vārdu „MAMMA”, un bērnam ir jāatrod tādi paši burti, kas ir rakstītajā vārdā, burtu paklājiņā vai burtu kāršu komplektā. Šim nolūkam izmantojami arī magnētiskie burti, ar kuriem var darboties pie magnētiskās tāfeles vai mājās – pie ledusskapja durvīm.

Meklēt kādu konkrētu burtu var arī telpā vai apkārtnē redzamajos uzrakstos. Var likt bērnam kādu burtu meklēt dažādos tekstos, piemēram, dot uzdevumu žurnālā apvilkt pēc iespējas vairāk tādu pašu burtu.

Tiklīdz bērns sāk darboties ar zīmumiem, ieteicams mācīties atdarināt sava vārda burtus. Tā bērns var parakstīt savus zīmējumus, apsveikuma kartiņas. Tā viņš mācās atveidot tādus pašus burtus, bet ar laiku – rakstīt savu vārdu.

Burtus atveidot var arī citādi – zīmējot smiltīs, saliekot no kociņiem, burtus attēlojot ar savu ķermeni utt. (skat. 1. pielikumu).

Mazliet lielākiem, 4–5 gadus veciem bērniem, kuri burtu vizuālo izskatu jau ir iepazinuši, var piedāvāt

veidot burtu no pusītēm. Tam noderēs gan gatavas spēles un didaktiskie materiāli, gan pašu gatavotas burtu kartes, kas pārgrieztas uz pusēm.

Kad ar pusītēm bērns jau tiek galā, var piedāvāt likt sarežģītākas puzzles.

Sākot no 3 gadu vecuma, bērniem var piedāvāt dažādi darboties ar burtu siluetiem. Dažādas idejas vingrinājumiem ir apkopotas šī izdevuma 1. pielikumā.

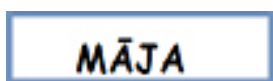
Mazliet grūtāks uzdevums, kurš paveicams 4–5 gadu vecumā, ir sameklēt divus vienādus vārdus, salīdzinot burtus. Nepieciešamas kartītes, kurās ir attēli ar tiem atbilstošajiem vārdiem, un vēl tikpat kartītes, kurās ir tikai vārdi (šim nolūkam var izmantot jau gatavas kartītes vai izgatavot tās paši). Bērnam iedod attēla kartīti un liek sameklēt kartīti ar tādu pašu vārdu. Ar šī uzdevuma palīdzību bērnam rodas priekšstats par vārda saistību ar konkrēto attēlu, kā arī pastiprinās interese par burtiem, vienlaikus attīstot uzmanību.

Piemērs:

un

SKAŅAS SAISTĪBA AR BURTU

Nākamais solis ceļā uz lasītprasmi un rakstītprasmi ir skaņas saklausīšana. Lai vingrinātu šo prasmi, bērnam var piedāvāt attēlu komplektu ar vārdu pāriem (uz katras attēla kartītes ir uzrakstīts arī attēlam atbilstošais vārds), kas sākas ar vienu un to pašu skaņu, piemēram, *burkāns – balons, lācis – lapsa* u.tml. Bērnam jāsaliek attēli pa pāriem, vispirms nosaucot katrā attēlā redzamo. Šāds uzdevums attīsta fonemātisko dzirdi, prasmi saklausīt un izdalīt vārda pirmo skaņu, kā arī māca sameklēt tādu pašu skaņu.

Kad bērns prot noteikt vārda pirmo skaņu, viņam jāpiedāvā uzdevumi, kuros vārda pirmā skaņa jāsaista ar atbilstošo burtu. Šim nolūkam var izmantot dažādas spēles un puzzles.

Bērna interesi veicinās digitālie mācību materiāli, piemēram, <http://www.kidi.lv/games/sakasar/sakasar.html>. Bērnam jānosaka, ar kuru no dotajiem burtiem sākas attēlā dotais vārds.

Pētīt burtu, attēlu un vārdu atbilstību var arī digitālajā spēlē <http://www.jurjans.lv/kaste/burti/Alpha.htm>. Šeit iepazīstami ne tikai lielie burti, bet burtu pāri – lielais un mazais iespējais burts.

Izprast skaņas un burtu atbilstību bez attēlu palīdzības lieliski palīdzēs LVA interaktīvā spēle „Atrodi burtu!” – http://maciunmacies.valoda.lv/images/speles/Spele_1/real.html. Atkārtoti spēlējot spēli, bērns atcerēsies arvien vairāk burtu.

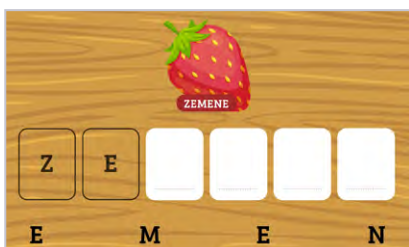
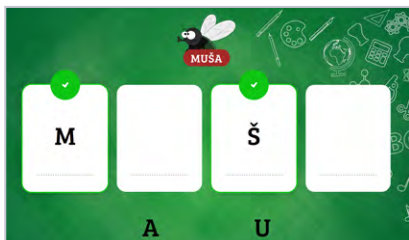

Kā papildmateriāls pirmsskolā un 1. klasē, kā arī pašmācībai vecāku vadībā izmantojama LVA interaktīvā ābece burtu un skaņu apguvei. Veidota trīs grūtības līmeņos. Mācību materiāls ir izmantojams arī fonemātiskās dzirdes attīstīšanai un klausīšanās prasmju pilnveidei. Interaktīvais materiāls pieejams šeit: <http://maciunmacies.valoda.lv/valodas-apguve/e-materiali/skolai>.

SĀKAM LASĪT UN RAKSTĪT VĀRDUS

Lasīt un rakstīt mācīšanās notiek vienlaikus, jo tie ir savstarpēji saistīti procesi. Lai izlasītu, jānosaka katram burtam atbilstošā skaņa un jāsavēl tās kopā. Savukārt, lai uzrakstītu vārdu, jāspēj vārdu sadalīt skaņās un aizstāt tās ar burtiem.

Lai vingrinātu šīs prasmes, piedāvājami uzdevumi, kuros bērnam jāatrod vārdā trūkstošais burts un tas jāievieto vai jāuzraksta. Sākotnēji vārdā trūkst viens burts, vēlāk var piedāvāt vārdus ar vairāk trūkstošiem burtiem, līdz bērns vārdu var uzrakstīt pats.

Digitāli rakstīt vārdu bērns var, spēlējot interaktīvo „Burtu spēli” portāla LSM.lv bērnu sadaļā „Bērnistaba”, kur pēc parauga jāsaliek dažādi vārdi – <https://bernistaba.lsm.lv/speles/burtu-spele>. Ar katru nākamo uzdevumu pakāpeniski pieaug sarežģītības pakāpe.

Vēl viena „Bērnistabas” spēle „Saliec vārdu!” pieejama šeit – <https://bernistaba.lsm.lv/speles/saliec-vardu>. Piedāvātie vārdi ir tematiski grupēti.

Lasītprasmi veicinoši ir uzdevumi, kur burtu jūklī jāatrod vārdi. Digitāli šāds uzdevums veicams LVA portālā: http://maciunmacies.valoda.lv/images/speles/Spele_2/real.html.

Burtu režģī meklēt var ne tikai dotos vārdus, bet arī attēliem atbilstošus vārdus vai vārdus, kas atbilst kādam tematam. Burtu režģi skolotājs var izveidot šeit: <https://www.cirkulis.lv/vecakiem/vardu-juceklis-krustvardu-mikla/>.

Lai iepazītu lielos un mazos, iespiestos un rakstītos burtus, ieteicams talkā ņemt kādu ābeci. Ar ābece palīdzību bērns sistemātiski apgūs vai atkārtos visus lielos un mazos iespiestos burtus, skaņas atbilstību burtam, mācīsies lasīt zilbes, vārdus un teikumus. Lasot teikumus, bērns iepazīs teikuma pazīmes, lielo sākumburtu lietošanas noteikumus.

Vienlaikus var izmantot arī LVA digitālo materiālu „Valodiņa”. Tā ir spēle 6–9 gadus veciem skolēniem, kas veidota kā piedzīvojumi valodas pasaulē un aptver vairākus tematus. Katrā tematā ir trīs grūtības pakāpju uzdevumi. Pēc sekmīgas uzdevumu veikšanas skolēns saņem diplomu, ko iespējams arī izdrukāt. Spēle ir domāta pašmācībai, bet to var izmantot arī kā papildmateriālu latviešu valodas nodarbībā. Materiāls pieejams šeit: <http://maciunmacies.valoda.lv/speles>.

MĀCĪBU UZDEVUMI	PĀRBAUDES UZDEVUMI
1 CĀĻUS SKAITĀ RUDENĪ	CĀĻUS SKAITĀ RUDENĪ
2 KAS NOTIEK RUDENĪ?	KAS NOTIEK RUDENĪ?
3 CIK DAUDZ SVĒTKU!	CIK DAUDZ SVĒTKU!
4 GAISMAS LAIKS	GAISMAS LAIKS
5 IEEJAM JAUNĀ GADĀ	IEEJAM JAUNĀ GADĀ
6 GARAJOS ZIEMAS VAKAROS	GARAJOS ZIEMAS VAKAROS
7 PAVASARIS JAU NĀKI	PAVASARIS JAU NĀKI
8 SPĒĻĒJAM TEĀTRI	SPĒĻĒJAM TEĀTRI
9 ZĀLAIS LAIKS	ZĀLAIS LAIKS

Skaņas atbilstību burtam var palīdzēt apgūt, izmantojot kņaņu spēles. Idejas meklējiet šeit: <https://www.dzene.com/collections/knagu-speles>.

Uzdevumus, ar kuru palīdzību var vingrināties saklausīt skaņas, izvēlēties atbilstošos burtus, lasīt īsus vārdus un teikumus var atrast LVA interaktīvajā materiālā „Mācību un pārbaudes uzdevumi 5–6 gadus veciem diasporas bērniem”. Materiāls pieejams šeit: <http://maciunmacies.valoda.lv/images/speles/digitals-macibu-materials-macibu-un-parbaudes-uzdevumi-5-6-gadus-veciem-diasporas-skoleniem/>.

Salikt vārdus no burtiem, tos izlasīt, vienlaikus attīstot mazos pirkstiņus, var, izmantojot dažādus spēļu komplektus. Piemēram, koka pērlītes-burtus, ko var secīgi savērt.

Dažādi vingrinājumi lasītprasmes pilnveidošanai apkopoti 2. pielikumā.

IZMANTOTIE RESURSI

Anspoka, Z. *Veseluma metode lasītmācībā un rakstītmācībā: latviešu valoda 1. klasē. Skolotāja grāmata.* Lielvārde: Lielvārds, 2003.

Baļčūne, L. *Rotaļājamies un mācāmies. Sākums.* Rīga: Zvaigzne ABC, 2004.

Jerkina, A. *Rotaļas ar burtiem.* Rīga: Raka, 2009.

Lingvodidaktikas terminu skaidrojošā vārdnīca. Rīga: LVA, 2011. Pieejams: <https://ej.uz/vardnicu>.

Ptičkina, Ā. *Padomi vecākiem un pedagogiem.* Rīga: Zvaigzne ABC, 2003.

MĀJASDARBS

Aprakstiet savu veiksmīgas lasītmācīšanas pieredzi – tas var būt spēles vai rotaļas apraksts vai darba lapa, piemēram. Dalieties ar to!

Mājasdarbu, atsauksmes par šo izdevumu un ierosinājumus, lūdzu, sūtiet metodiķei Lindai Krastiņai uz e-pastu: pupa.metodikasskola@gmail.com **līdz 31. oktobrim!**

JAUNUMI

Digitālo resursu krātuve vietnē Iva.classflow.lv

Mācību materiālu krājumu vietnē ievietoti materiāli nodarbībām, kurus varēsiet izmantot gatavojoties **Mārtiņdienai**.

Ja vēl neesat reģistrēti un vēlaties iegūt piekļuvi ievietotajiem materiāliem un tos izmantot, lūdzu, rakstiet metodiķei Lindai Krastiņai uz e-pastu: pupa.metodikasskola@gmail.com. Mēs jūs reģistrēsim un izveidosim jums lietotāja kontu!

Izdevumu veidoja:

Linda Krastiņa

Aija Otomere

Vineta Vaivade

Liene Valdmane

www.maciunmacies.lv

www.facebook.com/LVAdiaspora/

VINGRINĀJUMI DARBĪBĀM AR BURTIEM UN BURTU SILUETIEM

1. Izlocīt burtu no stieples vai auklas.
2. Veidot burtu no plastilīna, māla, mīklas.
3. Izlikt burtu no dažādiem materiāliem (akmeņiem, kociņiem, pupām, zīlēm, kastaņiem, pogām u.c.).
4. Izveidot burtus no klucīšiem.
5. Atveidot burtus ar pirkstiem, rokām, kājām, ķermeni.
6. Veidot burtus ar vairāku bērnu ķermeņiem.
7. Rakstīt burtu uz drauga muguras, plaukstas, pēc tam minēt šo burtu.
8. Rakstīt burtu ar kāju, ar rokām smiltīs, gaisā, uz grīdas, uz sienas u.c.
9. Apvilkt no stingra pamata izgrieztus lielo burtu siluetus (ja nepieciešams, ar pieaugušā palīdzību). Šādus uzzīmētos burtus var aizsvītrot, izkrāsot, izlipināt ar plastilīnu, izlīmēt ar sēkliņām, graudiņiem vai mēģināt uzzīmēt tādus pašus.
10. Ar stikla krāsām pārvilkt sava burta silueta kontūras. Kad tās nožūst, aizpildīt ar krāsu visu burta laukumu. Gatavo burtu uzlīmēt, piemēram, uz zobu tīrīšanas glāzītes, savas istabas durvju stikla vai citā vietā. Līdzīgi var gatavot dāvanas draugiem.
11. Izgriezt burtus no plakātiem, afišām u.c.
12. Veidot „burtu plakātus” – uz burta kontūras pakārt vai līmēt bērnu atrastos priekšmetu attēlus, kuru nosaukumi sākas ar izvēlēto burtu vai kuros ir šis burts.

DAŽĀDI VINGRINĀJUMI LASĪTPRASMES PILNVEIDOŠANAI

1. Darba lapa ar trūkstošiem burtiem: https://www.cirkulis.lv/wp-content/burti_1.jpg.
2. Zilbju tabula. Bērnā jālasa tabulā skolotāja norādītās zilbes. Variants: skolotājs lasa zilbes, bērns meklē, kurā lodziņā atrodama lasītā zilbe.
3. Dažādi uzdevumi ar kartīšu pāriem. Uz vienas no kartītēm ir attēls, uz otras – vārds. Jāsameklē atbilstošie kartīšu pāri.
4. Atmiņas spēles ar attēlu un vārdu kartīšu pāriem.
5. Sajauktie burti. No dotajiem burtiem bērns saliek attēlam atbilstošu vārdu. Piemēram, *lācis* – Ā / S L C. Variants: no dotajiem burtiem bērns saliek vārdu, kurš iepriekš nav zināms. Var salikt divus vārdus vai vairāk vārdu, neizmantojot visus burtus.
6. Dotas zilbes, no zilbēm jāveido pēc iespējas vairāk vārdu.
7. Pusvārdi. Dots pusvārds un attēls (vai bez attēla). Bērnā jāizlasa pusvārds un jāpasaka viss vārds.
8. Vārdu meklēšana burtu virknē.
9. Visi vārdi teikumā sarakstīti bez atstarpēm. Bērnā garā virkne jāsadala vārdos.
10. Tekstā atsevišķi vārdi aizstāti ar attēliem. Bērns lasa tekstu, attēlu vietā nosaucot atbilstošos vārdus. Ja bērns vēl neprot lasīt, tekstu lasa pieaugušais, bet bērns nosauc attēliem atbilstošos vārdus. Tādējādi bērns mācās sekot lasītajam tekstam no kreisās puses uz labo un no augšas uz leju.
11. Doti vārdi, no tiem jāsaliek teikums, un tas jāizlasa.
12. Doti teikumi. Tie jāsaliek pareizā secībā, lai izveidotos pasaciņa vai stāstiņš.
13. Lasīt vārdus, teikumus vai tekstu dažādi – skaļi, klusi, čukstus, priecīgi, bēdīgi u.tml.
14. Diezgan sarežģītas spēles bērniem, kas tikko apguvuši lasītprasmi, ir galda spēles „Upwords” un „Scrabble”. Taču tās ir lielisks veids kā papildināt vārdu krājumu, attīstīt gramatikas iemaņas, mācīties plānot, kā arī stratēģiski domāt, vingrināt atmiņu un domāšanu.